

GYAKORLÓISKOLA

Felelős szerkesztő: DÉKÁNY MIHÁLY. E rovatot vezeti: URHEGYI ALAJOS.

A háború.

Tanítástervezet.

Rendkívül nagyértékű rendelkezés történt a miniszterium részéről akkor, amikor a népiskolában a háboru ismertetése rendeltetett el. A szomorú, de azért dicsőséges aktualitás a nevelőhatások egész tárházát nyújtja a tanítónak, s ennek fel nem használása nemzeti kárnak volna tekinthető.

Amikor e rendelkezés végrehajtására gondolok, dacára annak, hogy az inkább ünnepély tartására céloz, úgy képelem, hogy maradjon az meg — talán diszesebb keretek között — *rendes tanításnak*. Hiszen maga a tétel a tanítás minden feltételével rendelkezik. A gyerek sokat lát, még többet hall, tehát bizonyos ismeretekkel rendelkezik. Ezeket az ismereteket mint minden tanításnál figyelembe kell venni. Ezeket az ismereteket kell rendezni, kiegészíteni s a megfelelő tanulságok észrevételével lelkök nemesítésére gyümölcsözővé tenni. Ezt a gyermek tudásán alapuló tanítást épen a gyermekek megfigyeléseinek erősebb bevonása miatt eredményesebbnek tekintem az ünnepély keretében lezajló rövid ideig tartó hatást keltő tanítói előadásnál.

Nem képelem azonban azt, hogy pl. egy osztatlan népiskola tanítója e tanítását egyszerre tartsa a hat osztály belevonásával, de viszont az sem lehetséges, hogy a tanításból kimaradjanak az alsóbb osztály tanulói. Összevonnam az I—III. osztályt s külön a IV—VI. osztályt s e két csoporttal az ő értelmi erejöknek megfelelően külön foglalkoznam. Ez utóbbi tanítás menete a következő lehet.

I. *Érdeklődés felkeltése.*

Nincs olyan iskola, melyben több gyermek ne volna, kit családi körülményeinél fogva a háboru érint. Kinek apja, kinek testvére vagy rokona van a háboruban. Az egyik most irt haza, a másik régen, a harmadikról hir sincs, a negyedik megsebesült, elesett. E sok eshetőséggel szemben a tanító tudjon szeretetteljes, megnyugtató, bizalmatkeltő lenni s ne engedje az egyeseket esetleg érintő megrázó eseményeket előtérbe nyomulni, hanem szavaival

lelkesedést, a háboru iránt valami fanatikus érzést ébresszen a gyermekekben, melynek nyomán kitűzheti a tanítás célját. (Célkitűzés.)

II. A háboru okai.

Minden gyermek tisztában van a háboru okával, t. i. háboru *megindulásának* okával. A szerbek megölték a trónörököst. Az ő halálát akarjuk megbosszulni. Ezen előtérben álló okon kívül a tanító a IV., de különösen az V—VI. osztály földrajzi tudására alapítva vétesse észre azokat az elbujt okokat, amelyek a háboru tulajdonképeni okai. Evvel azután csinján kell bánni, mert minél jobban belemélyed ebbe a kérdésbe a tanító, a gyermek annál kevesebbet fog belőle megérteni. Elégedjünk meg az általános fővonásokkal. Az orosz, miután a világtengerektől el van zárva, meg akarja szerezni a Bosporust és Dardanellákat. Az orosz, mint nagy szláv hatalom, hatalmát nyugatra és délre akarja terjeszteni, de itt beleütközik Németországba és a Monarchiába. Az indító ok tehát a kapzsóság. A kis Szerbia teljesen Oroszország szolgálatában áll s folyton kellemetlenkedik nekünk. Másfelől Anglia irigyeli Németország gyönyörű fejlődését s félti, hogy a tengeren elveszti hatalmát. Itt az indító ok az irigység. Franciaország, miután mintegy 40 évvel ezelőtt Németország megverte s területet hódított el tőle, *gyűlöli* Németországot. Ezzel szemben kimutatom, hogy a mi indító okunk az igazság. Németország és a Monarchia egymásra van utalva. Olaszországnak velünk kellene harcolni, de benne csalódtunk. Elpártolt. Helyette a török harcol, hogy védje a szorosait.

Ezt a harcot tehát úgy is felfoghatjuk, mint az *igazság küzdelme a kapzsósággal, gyűlölettel, irigységgel.*

A térkép szemléltetése révén a gyermek eléggé tiszta képet szerez a harcolók csoportjáról s ha előre vetve is, már most ne mulasszuk el észrevétni, hogy a térképen látható *igen nagy különbség* dacára még sem birnak velünk, sőt határozottan előnyben vagyunk.

III. A háboru folyása.

E tétel nem azt jelenti, hogy a tanító a kilenc hónapos háboru minden fázisát ismertesse. Itt is általánosságban mozogjon. Jelöltesse ki a nyugati, keleti és déli harcteret, valamint a török küzdelmek helyét. Vétesse észre a szövetségesek között levő igazán impozáns kapcsot. Mig a német itt harcol a Kárpátokban, a magyar huszár, aki még egy év előtt nem is álmodta, Antwerpen

utcain lovagol végig. Utaljon a tanító arra, hogy a német Belgiumot s Franciaország északkeleti részét pár hónap alatt elfoglalta. Ezt a csodával határos cselekedetet csodáltassa meg — *de vétesse észre, hogy ez csak úgy történhetett, hogy mi addig feltartottuk a nyugat felé nyomuló orosz kolosszust.* A déli hadjáratunk sikertelenségét ne hallgassuk el. Egyik-másik gondolkodó gyermek előtt ezzel sokat veszélyeztetnénk. A hadiszerencse forgandó! Majd helyrehozzuk a hibát! De annál jobban csodáltassuk meg azt, amit katonáink a Kárpátokban művelnek. Háromszor törtek hazánkra az orszok! A számarány különbség nagy! s az eredmény csodával határos. Amitől a kishitűek már novemberben félték, még most sem valósult meg s bizunk Istenben s vitéz katonáinkban, hogy sohasem valósul meg. Félre a kishitűséggel! Bizzunk a jó Isten áldásában s karunk erejében. — Csodáltassuk meg azonban azt a vitézséget is, mellyel a törökök a Dardanellákat védik.

Amikor a háboru folyását így általánoságban látták a gyermekek, következhetik a tanítás legszebb része. A magyar vitézség értékelése! Annak a magyar vitézségnek az értékelése, amely bár csak 3 arany vitézségi érmet szerzett az osztrák 26 éremmel szemben, de amely köztudatban van, amely az egész világot, barátainkat s ellenségeinket egyaránt bámulatba ejt s amely az itthonmaradottak szeméből kisajtolja az örömkönyeket. Ha ezt a részt a tanító jól kezeli, azok a gyermekek a büszkeségtől megittasulva a hazatérő csonka rokonban nem a nyomorékot, hanem a hőst fogják látni s elesett hozzátartozójuknak emléke, mint egy hős emléke fog szívében élni.

Hogy e rész eredményes legyen, a tanító az epizódokhoz forduljon. Mondasson el a gyermekekkel otthon, vagy másoktól hallott eseményeket. Ha azon eset a gyermek valamely hozzátartozójával történt, különösen értékeltesse. Egészítse ki ezen epizódokat igazán jól megválasztott események elmondásával. Ezekben az eseményekben azonban ne csupán a vitézség, bátorság, hanem a *nemeslelkűség* is szerepeljen. Hiszen mindnyájan olvashattuk, hogy egy vitéz század őrmestere egy ellenséges faluban talált kis csecsemőt hogyan gondozott hetekig, míg szülőfalujába hazaküldhette. Mutasson fel képeket! Képes lapjaink tele vannak a legérdekesebb felvételekkel s a személyes bátorságot megkívánó rohamot ábrázoló képek mellett láttassa meg a tanító azokat a jeleneteket is, melyek katonáink nemeslelkűségére vetnek gyönyörű

fényt. Az «Érdekes Ujságban» mindnyájan meleg szeretettel néztük azt a jelenetet, midőn a huszár a nagy hóban vezeti lovát s lován egy orosz sebesült ül. A vitézséggel, bátorsággal kapcsolatos nemeslelkűség az, amely, ha talán külsőségben nem is, de igazi belső tartalomban műveltebbé tesz bennünket a világ minden nemzeténél. Ne feledkezzünk meg azonban arra is rámutatni, hogy a háborút nem csupán azok vivják, akik hadban vannak, hanem az otthonmaradottak is. Ezeknek is van nagyszerű kötelességök. A lemondás! Lemondani mindarról a jóról, mihez szokva voltunk! Az áldozatkészség! Ha a harcolók életüket adják a hazáért, mi adjuk oda filléreinket! Az egymás szeretése! Ne gyűlölködjünk, szeressük egymást mint testvéreket, mint egy anya gyermekeit.

IV. S amidőn a gyermek így lélekben végignézte, átélte a nagy eseményeket s annak részleteit, csináltassuk meg vele a háboru mérlegét. Ez a mérleg fogja önbizalmát megszilárdítani. Ez a kilenc hónap eredményét mutató mérleg fogja benne megerősíteni a hitet, *hogy győzni fogunk, mert győzünk kell!* s ez a nemzet, mely ezer év veszedelmével szemben Isten segélyével s maga erejével fenntartotta magát, e rettentő eseményekből, ha áldozatok árán is, de dicsőséggel fog kikerülni! Bizunk Istenben, hogy úgy lesz.

A tanítás a Hymnusz eléneklésével méltó befejezést nyer.

U. A.

Az elemi iskolák írásbeli dolgozatai Ausztriában.

Az írásbeli dolgozatok módszere Ausztriában sem alakult ki teljesen. Vannak, akik e munkát egészen az olvasókönyvhöz kapcsolják, mások mellőzik az olvasókönyvet. Vannak, akik a gramatikai tanítással vonják szorosban egybe, mások e kényszert elítélik. Vannak akik a nyelvhelyességet szorgalmazzák, mások a nyelvkészséget fejlesztik. Egyesek újabb ismeretek szerzésének eszközéül tekintik vagy legalább is a régebben tanultak begyakorlására használják fel; viszont sokan helytelen felfogásnak tartják azt, hogy a dolgozatok az emlékezet erőpróbáinak tekintessenek. Némelyek az elvontabb gondolkozásba történő átmeneteknek tekintik, többen hallani sem akarnak a nyelv elvontságáról s az erőt adó szemléletességre törekszenek. Szóval egység nincsen. Vannak, akik a mi «Utasítás»-unknak megfelelően elméleti ut-

mutatások adásától tartózkodnak, és vannak olyanok is, akik az elméletet különösen a szerkezet tanításánál nélkülözhetetlennek tartják. Sőt akadnak olyanok is, akik a kereskedői életben szükséges üzleti fogalmazványokat gyakorolhatják, míg az ellentábor alig fordít erre figyelmet.

A részletek kidolgozásánál is nagy ellentétek tapasztalhatók. Az egyik iskolában a leirással kezdik a stílusgyakorlatokat, a másikon ezzel végzik; az egyikben a tartalom a fő, a másikon a formát is képezik. Itt megfelelő olvasmányok vázlatait iratják, költeményeket prózába alakíttatnak át; ott ezeket az eljárásokat vagy nagyon kevésre becsülik vagy egyszerűen elvetik.

E sokféleségnek három főtípusa fogja talán legvilágosabban láttatni a részletelnél követett eljárást. I. A gramatikához kötött módszer. Nálunk már kevés helyen alkalmazzák. Célja: a nyelvhelyesség, nyelvtisztaság, rövidség, határozottság elsajátítása. Gondot fordít a germanizmusok helyes használatára, a grammatikai hibákra, a technikai kifejezések helyes alkalmazására, az elhatárolt, élezett kifejezésmódra s a rokonértelmű szók szabatos megválasztására. E nyelvtani gyakorlatok menete főbb pontokban a következő. Központ egy-egy jól megválasztott olvasmány. Alsó fok feladatai. Egy szakasz másolása. Egy rövid olvasmány leírása. A szakasz mondatainak kikeresése. A hosszú s a rövid mondatok, az egyszerű mondatok, az összetett mondatok; a mondatok alkotó szavainak, a fő- és mellékmondatrészeknek, a kérdő mondatoknak, a tárgyak, cselekvések, tulajdonságok neveinek, a személyes névmásoknak, a személyes névmásos mondatoknak stb. kiírása. Az összetett mondatok felbontása egyszerűekre. Adott alanyokhoz állítmányok keresendők s fordítva. Tómondatok kibővítése úgy, hogy egy dologra vagy tárgyra vonatkozzanak. Értesítő mondatokat kérdő s felkiáltó mondatokká változtatnak. Az egyes és többes szám, a különböző időalakok, igei személyek gyakorlása. Adott mondatokat más szóval kezdik. Egy-egy szakaszt úgy fejeznek ki, hogy csak egyszerű mondatokból álljon. Az olvasmány minden mondata alannyal kezdődjék. Az olvasmány bővített mondataiból kiírják az egyszerű mondatokat úgy, hogy ezek egészét alkossanak. Adott egyszerű mondatokat, esetleg rövid szöveget a tanulók kibővítik. Rövid értesítő mondatok, kérdő mondatok, adott cselekvésszókkal képzett mondatok, birtoklást kifejező mondatok; főnevekkel, személynevekkel, családtagok neveivel, iparosok és kereskedők neveivel, házi állatok, madarak, kerti- és konyhai szerszámok,

napok, hónapok neveivel szerkesztett mondatok; az iskolában végzett cselekvések, a kertész, a paraszt, a szakácsnő stb. cselekvéseinek neveivel megkonstruált mondatok alkotása. Mondatok megfelelő számu szótaggal bíró főnévvel, igével; mondatok elvont dolgok neveivel, főnévi igenevekkel. Rövid levelek, melyekben a hiányjelek megfelelő névmásokkal pótolandók; levelek, melyekben a személyes névmások és igék egyes és többes számának összekapcsolását gyakorolják. Mondatokat alkotnak adott igékhez ellentétes cselekvést kifejező igékkel, mondatokat a családtagok, a tanító, az emberek cselekvéseiről, mondatokat az igeidők s igefajok, a főnevek fajainak stb. gyakorlása céljából. Rövid mondatokban megnevezése annak, hogy mi a megnevezett dolog vagy tárgy, milyen az, mit csinál, mi történik vele. Rövid fogalmazvány egy főnévről pl. a rózsá. (A rózsá virág. A kertben nő. Jó illata van. Csokorba vagy koszoruba kötik stb.) A rokonalaku szók megkülönböztetése pl. a szem lát, a szem érik. Súlyt és mértéket kifejező szók alkalmazása mondatokban. Mondatok oly tulajdonságokról, melyeket szemünkkel, orrunkkal, fülünkkel stb. veszünk észre. Mondatok állati, növényi, tárgyi, sőt elvont tulajdonságokról is. Mondatok ellentétes tulajdonságokat kifejező rokonhangzású szókkal pl. a toll puha, a toll kemény. Különböző mondatrészek melléknévvel kiegészítendők. Adott igékből megfelelő kérdésekre melléknévi, főnévi és határozói igeneves mondatok alkotandók. Az évszakok jellemző tulajdonságának mondatokba foglalása. Mondatok írása a melléknévek különböző fajainak begyakorlása céljából. A kifejezés udvariassági formáinak elsajátítása. A számnevek gyakorlása az emberi testrészek megnevezésén, esetleg a természettudományi ismeretek felhasználásával. Szabadon alkotott mondatok számnevekkel pl. valami rólam. (Mikor születtem? Hány éves vagyok? Mióta járok iskolába? Hányadik osztályba járok? Hányan vagyunk az osztályban? Hányadik padban ülök? stb.) Tárgyalt olvasmány tartalma. Rövid elbeszélés levélformában. Ilyformán kapcsolódik a fogalmazás tanítása a gramatikához a többi tanítási egységnél is.

A középokon, mely átmenetül szolgál a tulajdonképpeni mondattan tanításához, ugyanezt a menetet alkalmazzák egyes tanítási egységeknél ily forma fokozatban. Tárgykör pl. a jelző. Eljárás: 1. a jelző kikeresése, 2. aláhuzása, 3. betoldása, 4. kicserélése, 5. ellentéte, 6. fajai kérdésekre feleletes formában, 7. önálló mondatok alkotása jelzővel.

A felső fokon. A vessző szerepe a kétértelmű tagadó mondatok alkotásánál. Ugyancsak tagadó mondatokkal kís védőbeszédet irnak támadás esetére. (Nem én vettem el a tollat. Nem is voltam ott. Nem is tudnék ilyen rosszat cselekedni stb.) A csonka mondatok alkotásánál tankönyvek címeinek, megszólításoknak, üdvözléseknek, felszólításoknak s közmondásoknak írása. Az összetett mondatok fajainak begyakorlásánál a menet a következő. 1. Kész példamondatok kikeresése. 2. Új példák alkotása a tárgyalt olvasmány kapcsán. 3. A tanult ismereti anyagból vett példák, *a*) szabadon választott anyagkör, *b*) megkötött anyagkör, *c*) lazán összefüggő mondatok, *d*) egységet alkotó mondatok. 4. Adott rövid egység kiegészítése. 5. Önálló dolgozat adott tételről az olvasókönyv olvasmányai vagy a tanult ismeretek vagy a tapasztalat kapcsán, *a*) a közvetlenül tanult anyag felhasználása, *b*) az egész anyag összefoglaló felhasználásával. 6. Egy tárgyalt olvasmány más szempontból történő átalakítása. Mindezekhez a dolgozatokhoz a tanulók mindenkor módszeres utasítást is kapnak.

II. A második típus az egyeztető típus. Ennek hívei a grammatikális, vagyis inkább alaki képzés mellett a tartalmi értékeket is erősen fejlesztik. Bizonyítja ezt az is, hogy módszeres eljárásukban a nyelvkészség megelőzi a nyelvhelyességet, mivelhogy ezeket a képességeket nem tekintik tudásnak, hanem művészetnek, mely a szellemi erők folytonos gyakorlását kívánja. Minthogy pedig csak bizonyos fokú nyelvkészséget lehet szabályos kategóriákba osztani, ezért a gyermeket először beszélni tanítják s csak azután fognak hozzá beszéde rendezéséhez. Ez okból a szóbeli előadást az írásbeli előadással egyenértékűnek tekintik. Tekintik annál inkább, mert e korban a gyermek legfontosabb nyelvi érzékszerve a fül és a száj és nem a szem vagy a kéz. A fősúlyt tehát inkább a szóbeli előadás képzésére helyezik. Ezt gyakoroltatják minden tanítási tárgynál, mindenkor. Ezért kívánják a különböző tárgykörből vett olvasmányok hangos és szorgalmas olvastatását is, hogy a gyermek szokás útján előadási formákat sajátítson el úgy, hogy azokat appercepcióval más tárgyakra is alkalmazni tudja.

E típusnak első stílusgyakorlatai úgy tartalmi, mint alaki szempontból reprodukciók, melyeknek alkalmazását csak a negyedik osztályban kezdik meg. Az alsó három osztály gyakorlatait grammatikai gyakorlatoknak tekintik és a stílusgyakorlatoktól elhatárolják. Elhatárolják azért, mert itt már változatos kifejezőmódra, jó szervezetre, ügyes áthajlásokra, fokozatra törekeshnek,

amire a gramatikális gyakorlat nem igen taníthat. A gyermek csak úgy készíthet ilyen gyakorlatokat, ha több összefüggő mondatot át tud tekinteni. Ez az elbeszélő műfajnál még aránylag a legkönnyebb, ezért ezt gyakoroltatják először.

A harmadik osztályban átmenetként az elbeszélő műfaj keretében is első helyen áll a mese, ha rövid, határozott, egyszerű, tetszetős, mert ezt a gyermek hamar megtanulja s könnyen el tudja mondani. Emellett a tanulók élményei, napi események vagy valamely kedvelt tárgy története képezik a stílusgyakorlatok tárgyát. A tanulók kirándulása, egy emlékmű megtekintése, egy ház építése is ily dolgozatok anyagául szolgál. E stílusgyakorlatok első foka a szemléltető oktatás, az előmutatás, vagyis tanító és gyermek közösen készítik a menetet s közösen dolgozzák ki a gyakorlatot. Itt tehát a közös foglalkoztatás elve érvényesül s az ily dolgozatot a tanulók közös tulajdonnak tekintik, melynek alkotásában mindenkinek megvan a maga része. De éppen e jellegük-nél fogva az előadásban, főleg az alsóbb fokon, nehezen mellőzhetnek bizonyos uniformizálást. Ebből ered a dolgozatok javításának könnyüése, mely inkább csak a kisebb hibákra irányul úgy, hogy e javítást a tanulók kölcsönösen is eszközlik s a tanító csak ellenőrző munkát végez.

A negyedik osztályban leginkább alkalmazott műfaj az elbeszélés és a levél. De míg a harmadik osztályban vázlat nélkül dolgoznak, itt már ennek helyes alkalmazását is megtanulják. A dolgozatok szövegének hangos olvasása által észreveszik a tanulók az előadás jó hangzását.

Az ötödik osztályban az elbeszélések- és leveleken kívül a konkrét tárgyak könnyű leírását s egyszerűbb párhuzamok készítését gyakorolják. E leírások tárgyukban nemcsak a tanulók elméleti, főleg réalismereteire támaszkodnak, hanem felhasználják a gyermekek szemléletét is. Leírják lakóhelyük egy utcáját, egy tavát, egy terét, egy hidját, esetleg egy heti vásárt, egy ünnepélyt, egy vonat indulását vagy érkezését stb. A vázlatot itt is a tanító és tanuló közösen állapítják meg s a tanító a táblára iratja azt; a megfigyeléshez pedig előzően szempontokat ad nekik. Ugyancsak e célból itt figyelteti meg különösen a jól szerkesztett olvasmányok tartalmi és alaki szépségeit.

A hatodik osztályban a fentebbi gyakorlatok mellett költeményeket alakítanak át prózába és az üzleti élet egyszerű fogalmazványait iratják. A párhuzamok írását a rokonvonások leírá-

sával kezdik s az ellentétek kifejezésével végzik. A módszer abban áll, hogy a tanító a kidolgozandó tételt megbeszéli, esetleg saját feldolgozásában felolvassa. Tétéleit a tételes könyvekből veszi és szükségleteihez képest módosítja. A helyi vonatkozásu tétéleket azonban maga keresi ki s önállóan dolgozza fel. Ilyen helyi tételek pl. a környékbeli községek mondáinak elbeszélése, egy szép középület, egy várrom, egy festmény leírása stb. A javítás a német eljáráshoz hasonló, de nem egységes. Van iskola, hol a tanító maga javítja a hibát, van olyan, ahol csak jelzi s van olyan is, ahol különböző jellegű hibára más-más jelzést használ. Rudolph L. pl. nem kevesebb mint 21 jelzést alkalmaz a javításnál. Legtöbb tanító a dolgozatra rövid bírálatot is ír, a leggyakrabban előforduló helyesírási hibákat kiírja, csoportosítja s a füzetek visszaadása előtt a tanulókkal megbeszéli.

Az üzleti fogalmazványok közösen szerkesztetnek először szóval, azután írásban. Főszempont, hogy egy egységet alkossanak pl. N. N. megkérdezi N. N. fakereskedőt, mennyiért szállítana neki meghatározott mennyiségű padlódeszkát. N. N. megírja az árat. Erre N. N. megrendeli a deszkát utólagos fizetés mellett. N. N. utalványon megküldi a pénzt. N. N. nyugtázza a pénzküldeményt. E tételből kifolyóan következő üzleti fogalmazványokat irnak: 1. tudakozó levél, 2. ajánlati levél, 3. rendelő levél, 4. pénzt kísérő irat s egy utalvány kiállítása, 5. nyugtatvány elismeréssel kapcsolatban. Ilyen és ezekhez hasonló, praktikus célt szolgáló üzleti levelek gyakorlását szorgalmasan üzik.

III. A harmadik típus a szabad dolgozatok típusa. Mindinkább tért hódít, mert a gyermek egyéni fejlődéséhez símul s a felnőttek stílusát nem kényszeríti rájuk. Elveti a költemények prózába történő áttételét, a félig megértett dolgok leírását, az unalmas párhuzamok alkotását, mivelhogy a gyermek ezek írásánál nem tudja természetes nyelvét a mesterséges irott nyelvvel összhangzásba hozni. Nem a nyelv tanulását teszi központtá, hanem az élő beszédet. Felhasználja a gyermek erőit, hogy önállóan lásson, megfigyeljen, gondolkodjék és ítéljen. Önállóan alkosson s ne utánozzon, mert a nyelv is egyéni fejlesztést kíván. Tétéleit a tanuló gondolköréből veszi s ezeket a gyermek minden külső segítség nélkül feldolgozza. Ez irány hívei a gyakorlat írását a két alsó osztályban a beszéd- és értelemgyakorlatokkal bevezetik, megalapozzák s a harmadik osztályban megkezdik. Itt azután a gyermek helyi- s reálismereteivel hozzák kapcsolatba s az ismert

tárgyakról egyéni képeket alkotnak. Ezzel fejlesztik a tanuló képzelő- és megjelenítő képességét, nevelik megfigyelő s megértő tehetségét, sőt a beszédnek folytonos gyakorlásával az alaki képzést is szolgálják. Ez okból gyakorolják csak szóbeli előadással a párhuzamokat s a költemények prózába történő átalakítását is. Az időrendet kívánó elbeszélések gyakori elmondásával gondosan ápolják a gyermek beszédképességét. Még a szünetjelzés helyes alkalmazását is az élő beszéden tanulja meg a gyermek s úgy e fogalmazási mód, mint a helyes interpunkció e gyakorlása a felsőbb osztályokban körben bővül, mélyül. Kívánatosnak tartják, hogy ez újabb irányt egységes vezetés valósítsa meg, vagyis hogy a tanító hat éven át tanítsa gyermekeit, jól ismerje azokat, tisztelje egyéni véleményüket, de lehetően minden hazugságot és durvaságot távolítson el lelkükből. Módszeres eljárásukban némileg a Németországban alkalmazott menetet követik anélkül, hogy az modorossá válnék. Nem modoros, mert nem mindig engedik meg a tétel teljesen szabad feldolgozását, viszont máskor még a tételt is a tanulókkal választatják meg, sőt van reá eset, hogy csak egykét bevezető szóhoz fűzetik a gondolatokat. Ilyen hangulatot teremtő szólamok: Leszállt a nap. Szól a harang. Trombita harsog. Jó éjszakát stb. Minden gyermek más-más gondolatkört fűz hozzájuk. Gyöngébb tanulóknak a tanító mintát is felolvas, hogy ez a gyermek emlékezetében hasonló cselekményeket idézzon fel.

A dolgozatok anyagának gondolatköre: a gyermek élete, mely eleinte szubjektív, később bizonyos mértékig objektivitásra törekszik. A tanuló megfigyeli a lakását, a házat, amelyben lakik s ahol az iskola van. Leírja mi történik otthon és az iskolában, az utcán, a műhelyekben, a postán, a vasuti állomáson, a kórházban stb. Beszél az időjárásról, a vihar okozta károkról s mindenkor fejleszti képzeletét s nyelvkészségét. Szoros kapcsolatba jó a lakóhelyével, a hazájával, a természettel, melyeknek nem holt leírását, hanem eleven jellemzését tanulja meg. Az írásbeli dolgozatok menetének fokozatai: 1. szubjektív gondolat kifejezés egyszerű gyermeki módon, 2. személyes tapasztalaton nyugvó elbeszélés, 3. olvasmányaik önálló átdolgozása, 4. a földrajz- és természetrajzból vett anyag önálló, néha levélalakban történő feldolgozása. E négy fokozatból az elsőt és másodikat a harmadik osztályban alkalmazzák. E menet világos bemutatására szolgáljon néhány alkalmazott tétel. 1. Kör: a gyermek világa. Tételek. Ha én tanító volnék. Ha gazdag volnék. Mit szeretnék olvasni? Mit szeretek enni?

Az én uj ruhám. Mikor az iskolában felvigyázó voltam. Az első hó. Milyen hideg van. Ma nagy szél fujt. Tegnap nagy meleg volt. Öntözik az utcákat. Melyek legkedvesebb virágaim? Miért szerettek falura menni? Miért örülök a szünidőnek? 2. Kör: a gyermek környezete. Tételek. A mi lakásunk. A mi udvarunk. A házmaster. A mi utcánk. Jönnek a mentők. Tegnap tűz volt. A szomszédban házat építenek. Mikor költözködünk. A szobánkat most festik. Az órásnak jó szeme van. Az utcánkat most kövezik. Vendégségben voltam. Mikor nálunk nagymosás van. Édes anyám beteg volt. Mit olvasott édes atyám az ujságból? Utam az iskolába. Az órák közötti szünetben. Katonák mennek. Egy összeütközés. Szegény omnibuszlovak. Minden nagyon drága. Mit láttam a templomban, a postán, a kórházban? Mikor édes anyám fánkot süt. Mi történt velem április elsején? Tegnap jégeső volt. Mit csináltam szüretkor? 3. Kör: olvasmány. Tételek. Mit mondott Jancsi Juliskának az erdei háznál? Milyen volt a Hófehérke esküvője? stb. 4. Kör: haza, természet. Tételek. Mit csinál a bérkocsis? Szegény gesztenyesütő. A sarki hordár. A rokkant katona. A virágáros asszony. A kintornás. Mi mindenre gondol a polgármester? Tegnap választás volt. Tél a Városligetben. A városligeti tó hattyúi. A pálmaházban. Ősszel a Stefánia-uton. A körhintánál. Mit láttam a Dunaparton? A mi macskánk. A mi tyukjaink. Megjöttek a fecskék. Az első pillangó. Az utcán virágzanak a fák. Ha nem volna napunk. Milyen nagy szerencsétlenséget okozott a kis gyufa? stb.

E három típus közül nálunk megközelítően a másodikat alkalmazzák leginkább. A mindinkább terjedő gyermektanulmányi irányzat, melynek megfigyelő munkásságát a dolgozatok is támogatják, s az egyén önálló munkára képesítésének szükségszerűsége azonban lassankint a harmadik típus felé irányítják a fogalmazás tanítását. Mert mint Schmieder tanár mondja a beszéd és a fizikai élet többé már nem kauzális, hanem associatív viszonyban van egymással. Az ősember nyelvalkotó volt, ma már a nyelvet tanuljuk. S minthogy a nyelvben fejeződik ki jórészt a kultúra is, az ősember ennek is alkotója volt, míg mi már csak fenntartói vagyunk. S ehhez a gondolatmenethez kapcsolja a szabad dolgozatok nagy jelentőségét. Az írásbeli dolgozatok ma ugyanis többnyire megtanult beszédformák ügyes alkalmazásából állanak vagyis kívülről befelé haladnak. A gyermek munkája egy kis mozaik, melynek részecskéit technikai ügyességgel sokszor szép egységbe foglalja. A szabad dolgozat azonban a gyermek lelkéből

kifelé halad, vagyis a gyermek pszichikai életében oly aktivitást akar ébreszteni, mely belőle a nyelvkészséget kiváltja. Itt tehát a kifejezésnek pszichológiai oka van, ami szükséges is ahhoz, hogy a fejlődő ifjúság nyelvalkotó, illetve kultúra-alkotó lehessen egyénenként bármely csekély mértékben is. (A munka-iskolának is ez a célja.) Amikor tehát a szabad dolgozatok hívei a pszichikai élet aktivitását hangsúlyozzák, elsősorban önállóságot kívánnak, vagyis nem a kifejezési készséget, helyességet, hanem az alkotó én teremtő erejét. Mert e látszóan csekély teremtő erőnek nem csekély a népszichológiai jelentősége. Ez láttatja ugyanis többek között azt is, hogy a német dolgozatok nagyrésze az ismeretszerzés, az angol dolgozatok főleg a jellemképzés, a franciák pedig leginkább a retorikai képzés szolgálatában állanak, vagyis Németország az igaz, Anglia az önző jó, illetve hasznos és Franciaország a szép elérésére törekszik. Mindenütt főcél a sokoldalú tapasztalat, a tiszta szemlélet szerzése, s ha ez megvan, akkor az emberi organizmus magától mindent megtesz, hogy ezt mennél jobban ki is fejezhesse. E célból egyik-másik külföldi iskolában a szerkezet könnyebb megtanulását is jól konstruált képeken szemléltetik. A leggyakrabban előforduló helyesírási hibákat, illetve ezek helyes formáit pedig a tanító által készített világos, nagyméretű fali táblákon látja a gyermek, mely erős, állandó szemlélet nagyban hozzájárul a helyes szókép megrögzítéséhez.

1. Ezek s az ezekhez hasonló szemléltető eszközök nálunk is kívánatosak volnának. 2. Kívánatos volna a tanterv keretein belül a szabad dolgozatok minél gyakoribb alkalmazása. 3. Kívánatos volna helyi vonatkozású, megfelelő szempontok szerint és osztályonként rendezett tételek gyűjtése. 4. Kívánatos volna minden egyes iskola tételmenetének egész évi előzetes egybeállításá. 5. Végül főként kívánatos volna a legjobb bevált tételeket s ezek kidolgozását közlő, illetve tartalmazó minél több tételes könyvnek szerkesztése.

Budapest.

Kirchner Béláné.

Torna.

III.—IV. o.

A) Előkészület.

Tantervünk szerint a III. osztályban kell kis tanulóinknak megtanulniok a járást, még pedig először helyben csak ütemtartással, aztán meg lépéstartással. Ezt követi az oldalsorban való járás továbbhaladással, ütem- és lépéstartásban. Aki ezt a fokozatot nem veszi figyelembe a tanításban, hanem azonnal az u. n. katonás járást kívánja meg tanulóitól, nagyon fog csalatkozni, mert nem lesz eredménye a fáradozásának. A gyermek — amint tapasztalhatjuk — szeret katonásdit játszani, a nagyok utánzása a kicsinyeknek igen kedves foglalkozása. A gyermek trombitál, dobol, játékpuskával lő, megrohanja a képzelt vagy kinevezett ellenséget s mindezt több-kevesebb sikerrel végezi, csak a katonás lépéstartást tanulja nehezen, azért, mert ez csakugyan *nehéz* is. Nem kis örömet érez tehát a gyermek, ha egy napon azt hallja tanítójától, hogy ezentúl majd ő is tud úgy járni, mint ahogy a katonatiszt által vezetett csapat vonul végig az utcán.

A tornaórán a megtanulandó *járáson* kívül néhány négyes ütemű *szabadgyakorlatot* fogok végeztetni; azután pedig a tornaóra legkellemesebb része következik: a *játék*. Először a gyermekekkel megbeszélünk egy új játékot, amelyet azonnal el is játszanak, azután egy ismert játékot játszanak. Az óra végén újból sorakoztatom a tanulókat, hármás célból, az első cél: *lélektészeti gyakorlatok* végeztetése, aminek egy órán sem szabad hiányoznia, a második cél: a *felhevült test lassu lehülése*.

A tornaórát (félóra) úgy osztom be, hogy 10 perc jusson a menet- és szabadgyakorlatokra, 15 perc játéokra, 5 perc pedig a fokozatos lehülésre.

B) Cél.

A tanítás *tárgyi célja* tehát első sorban a *járás* és a *megállás* tanulása, továbbá néhány *szabadgyakorlat* és egy *játék* elsajátítása.

A tanítás *alaki célja* főképpen az egészség ápolása, azaz a sok ülés káros hatásának ellensúlyozása; jó kedvre derítés; végül a gyermek faji öntudatának erősítése.

C) Részletes kidolgozás.

Rendgyakorlat.

Előkészítés.

Sorakozz! Jobbra igazodj! Vigyázz! (Néhány előkészítő gyakorlatot s légzési gyakorlatot végeztetek.) *Pihenj!* — Most beszélgessünk. — Kinek az édesapja ment el a muszkák ellen? Ugye a te bátyád meg a szerbeket pusztítja!? Mit csináltak a katonák, mikor felpántlikázva a harctérre indultak? Gy. Daloltak. Ki szeretne ti közületek csatába menni s védeni a mi gyönyörű hazánkat? Tudom, hogy ti már most is szívesen mennétek, pedig még kicsinyek vagytok s a felnőtteknek nem igen tudnátok a haza védelmében segíteni.

Várjatok csak, gyerekek, majd tirátok is szüksége lesz még a hazának. Lesz még belőletek is katona! Akkor majd ti is megtanuljátok mindazt, amit a jó katonának tudni kell. Sőt most mindjárt fogunk valami olyat tanulni, ami a katonáknál nagyon szép! Miben különbözik egy csoport katonának a menése másoknak a járásától? Gy. A katonák együtt lépnek.

Célkitűzés.

Most legyünk mi is katonák s tanuljuk meg, hogyan kell katonásan járni.

Végrehajtás.

Vigyázz! Lépjen az egész sor egyszerre helyben egymásután kettőt, úgy, mint én mutatom. Midőn azt mondom: in-dulj, akkor kezditek a lépést és a számlálást is. Menet helyben; in-dulj! Gy. 1, 2. Lépünk most négyet, közben mondjátok megint: 1, 2, 3, 4. Most meg egymásután tizet lépünk s járásközben számláljuk tizet, úgy, hogy minden lépésre egy számnak a neve essék. Menet helyben. Sor *in-dulj!* — A 10 lépés után a gyermekek megállnak. — *Pihenj!*

Lám egyszerre már tudtok menni, de nem így lépnek ám, a katonák. Gy. Tanító bácsi kérem, a katonák mind egyszerre lépnek ki a bal lábukkal is meg a jobb lábukkal is, Pista pedig előbb akkor emelte a bal lábát, mikor én a jobb lábammal léptem. — Éppen ezt akartam mondani. Most próbálhatjuk hát úgy a menést, hogy mindenki a *bal* lábát mozdítsa meg először. Csak

két lépést tegyetek, s mondjátok: *bal, jobb*. Ki tudná a többinek megmutatni!? Lépj a többi elé s mutasd, Ferkó! (A gyermeknek nem szabad arccal társai felé fordulni a gyakorlat mutatása alkalmával, mert akkor a gyakorlatot épen ellenkezőleg mutatná.) Menet helyben. In-dulj! Gy. *bal, jobb*. Menet helyben, 4 lépéssel. In-dulj. Gy. *bal, jobb, bal, jobb*. Most addig lépegessetek a helyeteken, amíg azt nem parancsolom; hogy meg kell állani. Mikor ezt a szót halljátok: *állj!* akkór még egyszer mondjátok, jó hangosan: *bal, jobb* és toppantsatok jó erőset.

(Megmutatom.) Gyakorlás. — No, próbáljuk most már a menést továbbhaladással! Jobbra át! Menet, sor in-dulj! Gy.: *bal, jobb, bal, jobb* stb. — Sor állj! Gy.: *bal, jobb*. Ti már oly szépen tudtok járni, hogy most már énekszóra is mehetek. Mihelyt az első lépést teszitek, azonnal kezdjétek bele ebbe az ismeretes dalba: «Fel, fel, vitézek a csatára!» Az éneket ezen a hangon kezdjétek. (Intonálom.) Menet, sor in-dulj! Gy.: *Fel, fel, vitézek a csatára!* A dal végeztével megállítom az oldalsort.

Balra arc! Jobbra igazodj! Vigyázz! Balra féltávolságra in-duj! Beosztlak benneteket egyesekre és kettősökre. — Megtörtént. — Kettősök bal kezét fel! Kezét le! Kettősök egy hosszú lépést előre lépj. (A gyermekek egész távolságban állanak egymástól.)

I. Szabadgyakorlat.

Most ügyesítsük a mozdulatainkat! Csipőre! Bal lépőállás előre. Mutatom: 1, 2. Csináljuk: lépni: 1... Sándor nyujtsd ki térdben a lábadat; te meg Jóska ne tedd le a sarkadat a földre, stb... 2. Végezzük egyfolytában. *Rajta! 1, 2, ... 1, elég*. Ugyanezt jobb lábbal csináltatom, majd jobb és bal lábbal is négyesütemben. Váltogatott lépőállás előre, *rajta! 1, 2, 3, 4, stb... Kezét le!*

II. Gyakorlat.

Páros karlendítés előre. Mutatom: 1, 2. Végezzük a gyakorlatot, először ismét részenként. Páros karlendítés előre: 1... (a hibák javítása). 2. Csináljuk egyfolytában! *Rajta! 1, 2.*

III. Gyakorlat.

Most az első gyakorlatot együtt végezzük a másodikkal. Amíg a váltogatott lépőállást elvégezzük, azalatt a karokat kétszer kell lendíteni. Mutatom. *Rajta! 1, 2, 3, 4, stb. 1, 2, 3, elég!*

Ugyanilyen menetben végeztetek még 3 szabadgyakorlatot, mindig megemlítve a célját, úgy, hogy összesen hat igen egyszerű, egymásra felépített gyakorlatot csinálnak a tanulók. IV. Gyakorlat. Váltakozott lépőállás oldalt, 1, 2, 3, 4. V. Gyakorlat. Páros karlendítés oldalt, 1, 2. VI. gyakorlat nem más, mint a IV. és V. gyakorlat összetétele. Kilépett kettősök hátra arc! Helyre in-dulj! Kettősök előre arc! Jobbra zárkózz! Pihenj!

Játék.

Látom, gyerekek, már szeretnétek egy kissé szabadabban is mozogni; játsszunk valamit. Ti eddig is sok játékot tanultatok, de most megint tanultok egyet. A játékot úgy hívjuk, hogy — *féljete* *a muszkától*. — Ki fél a muszkától? Gy.: Mi nem félünk. No, hiszen nem is kell attól valóban félni, csak úgy játékból. Hát ismerjük meg a játékot. Ki akar *fogó*, vagyis *muszka* lenni? Gyere Laci, légy te a muszka, te nagy és erős vagy, akárcsak az igazi muszkák. Állj te az udvar egyik végébe; ti többiek pedig foglaljatok helyet egy hosszú, nyujtott sorban, szemközt Lacival, az udvar másik végén. (Megtörtént.) Ha Laci azt kiáltja, hogy féljete a muszkától, ti bátran kiáltsátok vissza: «Nem félünk!» Ekkor a muszka helyére szalad mindenki, a muszka meg a ti helyetekre fut át. Visszafordulni sem a muszkának, sem a magyaroknak nem szabad, hanem igyekezzetek úgy elszaladni mellette, hogy meg ne érintsen benneteket, mert akit megfog vagy megüt, a következő játékban az is muszka lesz. Így tart a játék mindaddig, amíg az egyre szaporodó muszkák mindenkit meg nem fogtak. A következő játékban másik gyermek lesz a muszka. — A magyarázat szerint eljátsszák a gyermekek az erős mozgással járó, mulatságos játékot.

Úgy látom ezt a játékot már meguntátok, játsszuk el most a ti legkedvesebb játékotokat. Gy.: *Staféta, staféta!*

E játék elvégzése után a gyermekeket sorakoztatom s a megfelelő bevezető és légzési gyakorlatok elvégzésével a fél óra véget ér.

Sopron.

Bognár Károly.